

Tidligere i Tidsskriftet

Skadevirkninger av morssubstitutter – og økende bruk av barnehager?

– Vi må forebygge konsekvensene av kontaktbrudd mellom barn og foreldre. Det bør være en statsoppgave av høy prioritet ikke å overlate til tilfeldighetene hvordan barnehager blir organisert, og hvem som driver dem.

Det var i Excerpta, Tidsskriftets faste spalte frem til 1980-tallet, at innlegget Barn i daghjem og barnehager stod på trykk i 1965-årgangen. Forfatteren – Hjalmar Wergeland (1909–97), spesialist i pediatri og barne- og ungdomspsykiatri – minnet om de viktige spørsmål Verdens helseorganisasjon (WHO) hadde reist vedrørende skadelige effekter av morsdeprivasjon. Saken var aktualisert ved at stadig flere mødre arbeidet utenfor hjemmet:

«Det begynner så smått å bli alminnelig kjent hvilken vesentlig betydning det har for et menneskes utvikling at det i sine første leveår får oppleve en konstant kontakt med en mor eller et morssubstitutt. Denne viten har da også fått praktiske konsekvenser. I vår sosialpolitikk når det gjelder barn, går

man derfor mer og mer bort fra barnehjem og over til fosterhjemsanbringelse, eller hvis det er nødvendig med barnehjem å gjøre disse så små og personalet så rikholdig at hvert barn kan få nokså udelte oppmerksomhet fra en bestemt person.

[...] Er et slikt kontaktbrudd absolutt nødvendig, som f.eks. ved en sykehusinnleggelse, bør det iallfall reduseres til det minst mulige, blant annet ved hyppige besøk av foreldrene. Lengst på dette området er man tydeligvis kommet i England, hvor det nå er påbudt at nye sykehus for barn skal planlegges med rom også for mødrene, slik at de kan bo på sykehuset under oppholdet. Det vitenskapelige grunnlag for denne nye innstilling er først og fremst lagt til rette av den engelske barnepsykiater Bowelby i 1951 og revurdert av en gruppe andre forskere i 1962.»

Forfatteren oppgir en publisasjon fra Verdens helseorganisasjon som referanse – Deprivation of Maternal Care; reassessment of its effects. WHO Public Health Paper No. 14 – og fortsetter:

«En logisk konsekvens av denne viten er at man er begynt å interessere seg for andre former for kontaktbrudd mellom barn og foreldre, og som tidligere ikke har vært gjenstand for vitenskapelig undersøkelse. Det gjelder således alle former for daghjem, barnekrybber og barnehager [...]. Hvilke konsekvenser kan dette ha for barnets utvikling og fremtidige personlighet?»

«Dette i vårt samfunn meget aktuelle og viktige spørsmål har Verdens Helseorganisasjon tatt opp til bred belysning i en ny bok,» skriver Wergeland, og viser til ytterligere en WHO-utgivelse: Care of Children in Day Centres fra 1964.

«Det viser seg at slike daghjem i en eller annen form

Artikler som refereres finnes i fulltekst på www.tidsskriftet.no – velg Tidligere i Tidsskriftet fra menyen på venstre side. Spalten redigeres av Kari Ronge.

forekommer i praktisk talt alle land i alle deler av verden og at antallet øker overraskende sterkt fra år til år. Den viktigste motivering for å opprette slike daghjem er i sterkt industrialiserte land behovet for kvinnelig arbeidskraft. Først i annen rekke kommer hensynet til at det kan være av nytte for barnet, særlig fra 2–3-årsalderen og oppover. Det springende punkt blir i første rekke om oppholdet i slike daghjem kan virke skadelig på barnet og eventuelt på hvilke områder og hva som må gjøres for å eliminere slike skadevirkninger, siden daghjemmene tydeligvis er kommet for å bli.»

Wergeland konstaterer at forskningen er mangelfull på dette feltet:

«Mange av våre opplysninger stammer fra kommunistiske land hvor daghjemsinstitusjonene har vært i bruk i lengre tid og større utstrekning enn i de vestlige land. Fra Øst-Berlin og Polen foreligger et stort materiale hvor man har fulgt utviklingen hos barn som tilbringer en vesentlig del av dagen i daghjem og barn fra egne hjem og fra institusjoner og sammenlignet deres morbiditet, vekst og adferd. Hovedinnholdet av disse og lignende undersøkelser er at hvis det settes strenge krav til daghjemmene kan der ikke påvises noen sikker skadelig virkning av slikt opphold. De viktigste krav som må stilles er at daghjemmene ikke er store, at der ikke skjer hyppige forandringer i personalet og at dette er rikelig nok til å gi barna personlig omsorg. Dermed at livet i daghjemmet ikke blir monotont, men stimulerende. Der må være masser av leker og minst mulig bortkastet venting. Tilpasningen til slike daghjem bør skje fraksjonert, og flytting fra et daghjem til et annet bør unngås. Rikelig anledning til frisk luft. Personalet bør være velutdannet. Oppholdet i daghjemmet bør være så kort som mulig. Daghejmene bør være plassert så nær morens arbeidssted som mulig, særlig når det gjelder spebarn, så hun kan stikke til og fra under pauser i arbeidet.»

Tidsskriftets ekspertkommentator finner belegg for sin argumentasjon i boken Preventiv Pediatrics. Child Health and Development, skrevet av den amerikanske

På 1950- og 60-tallet var husmorvikarene til god hjelp når mor var syk. Oppgavene var mange for kvinnene som ble viktige foreldresubstitutter i hjemmet. Illustrasjonsfoto SCANPIX/NTB

professoren Paul A. Harper. Boken var blitt anmeldt i Tidsskriftet året før. Arne Njå (1909–90) gav den merkelappen «enestående i sitt slag», «med et vell av nøkterne og saklige opplysninger» og «helt up-to-date».

«Men forutsetningen for at morens fravær fra barnet noen timer hver dag ikke skal ha skadevirkninger, er alltid at der under fraværet er et tilfredsstillende mors-substitutt. Kravene som da må stilles til daghjemmene, er imidlertid så strenge at der ennå bare er et fåtall land som har klart å gjennomføre dem i noen utstrekning. Norge hører neppe med til disse. Betydningen av slike daghjem er altfor stor til at man skal overlate til tilfældigheter hvordan de blir organisert og hvem som driver dem. Det bør være en statsoppgave av høy prioritet, spesielt fordi utviklingen tyder på at det vil bli flere og flere av dem.»

Undersøkelser av skolebarn viser at det – ut over den organiserte timeplanen – er altfor mange barn som går uten tilsyn eller er overlatt til tilfældige voksne i miljøet».

«Det synes å være en statistisk klar sammenheng mellom slike barn og asosialitet. Det må derfor ansees som god preventisjon å organisere konstruktiv gruppevirksomhet, også for skolebarn av denne kategori.

Også disse siste undersøkelser slår altså fast betydningen av konstante kontaktobjekter for et barns utvikling. Selv om disse kontakttilbud ikke utelukkende behøver å komme fra foreldrene, er det ingen tvil om at disse er i den gunstigste utgangsposisjon når det gjelder dekning av barnets primære behov. Enhver annen ordning vil derfor bli et surrogat.»

Fem år senere, i 1970 syntes Hjalmar Wergelands bekymring for mangelfull dokumentasjon av den institusjonaliserte omsorgens fordeler og ulemper å være betraktelig redusert. Danske myndigheter hadde nemlig tatt et initiativ som resulterte i en omfangsrik rapport. I regi av det offentlige sosialforskningsinstituttet ble over 400 sider brukt på å besvare spørsmålet om barnehager er «av positiv betydning for et barns utvikling»:

«Dette er et spørsmål som har fått økende aktualitet, også her i Norge. Fra å være ansett som en forholdsvis uskadelig form for anbringelse av barn av utearbeidende mødre, møter man i stigende grad den oppfatning at en god barnehage har muligheter for å gi barna verdifulle opplevelser og erfaringer, som selv ikke det beste hjem kan konkurrere med, og derfor burde være en menneskerett i ethvert samfunn på linje med skolegang.»

Trenden synes nå å ha smudd:

«Mange foreldre har derfor i dag dårlig samvittighet hvis de ikke er i stand til å få barna i barnehage og går til angrep på myndighetene som har forsømt å følge med på utviklingen. [...] Man møter ofte, ikke minst fra myndighetenes side, krav om

bevis for at barnehagen er så betydningsfull som det blir hevdet.»

De danske myndighetene ser ut til å ha stilt de samme krav, konstaterer Tidsskriftets forfatter. Foranledningen var at København kommune i 1966 hadde stilt følgende spørsmål:

««Foreligger der pedagogiske eller sosiologiske undersøkelser til belysning av betydningen for bybørns oppvekst i og anbringelse på vuggestuer og børnehaver sammenlignet med børnenes forbliven alene i hjemmet hos hjemmевærende moder inntil skolegangens begynnelse?»

[...] Siden det ikke forelå noen danske undersøkelser på området, besto oppgaven i å samle og vurdere de hittil publiserte internasjonale undersøkelser over emnet, underkaste dem en kritisk analyse og vurdere deres relevanse til danske forhold. Resultatet av dette omfattende arbeidet foreligger nå [...], og skal etter sigende være det første i sitt slag i verdenslitteraturen. En av instituttets viktigste oppgaver var å sile ut de undersøkelser som ikke holdt vitenskapelig mål. Særlig gjaldt det kravet om kontrollmateriale og at de barnehagebarn som ble vurdert var representative for befolkningen.»

«Man sitter igjen med inntrykk av at forfatterne er objektivt innstilt til problemet og at man kan stole på konklusjonene,» skriver Wergeland. Han kommenterer målemetode og validitet, og mener det er en imponerende mengde stoff instituttet har gjennomgått: «1 200 undersøkelsesrapporter fra alle kanter av verden» og «ca. 500 artikler er kritisk gjennomgått og referert».

[...] På enkelte områder kommer [...] de mest pålitelige undersøkere til noe nær samstemmige resultater, slik at man har lov til å utforme visse konklusjoner:

Risikoen for å få smittsomme barnesykdommer synes større for barnehagebarn, mens hjemmebarn til gjengjeld får dem i skolealderen. [...] I den utstrekning det har vært mulig å måle den sosiale og følelsesmessige utvikling, får man et bestemt inntrykk av at barnehagebarn er mindre hemmet, mer umiddelbare og spontane enn hjemmebarn. Dessuten er de mindre engstelige og har større selvtillit og mindre avhengighet av voksne. Dette er litt avhengig av alderen, idet barnehagebarn under 3 år viser flest angstsymptomer enn andre barn. [...] Hjemmebarn viser på sin side mer høflighet, mer respekt for skolelæreren og for andres rett. Kommer barnehagebarna fra et lite stimulerende hjemmemiljø, kan man påvise en klar stigning i deres intelligensutvikling, ellers ikke.»

I den danske undersøkelsen skilles det mellom barnehager og daghjem. Med sistnevnte menes «institusjoner hvor barna anbringes om morgenen og er der hele dagen, mens de er i sine hjem om aftenen og natten».

«Det har lenge vært et stridsspørsmål blant både leg og lærd om slik daghjemsplass-

«Barnehagebarn viser mer initiativ og nysgjerrighet og gjør seg sterkere sosialt gjeldende, tilpasser seg lettere en kameratgruppe og blir oftere ledere enn hjemmebarn», var konklusjonen på en dansk undersøkelse som Tidsskriftet refererte i 1970. Illustrasjonsfoto SCANPIX/Stein J. Bjørge

sering kunne være skadelig. De færreste har vel tenkt seg at det skulle være direkte nyttig.

De foreliggende undersøkelser viser at det kan påvises både fordeler og mangler ved plassering i daghjem. Fordelene er vesentlig av sunnheitsmessig natur, særlig for barn som kommer fra dårligstilte miljøer. Manglene vil mest vise seg på det psykologiske område, ikke minst når det gjelder den sproglige utvikling. I Sovjet har man plassert spedbarn i daghjem sammen med større barn med tydelig positivt utbytte for begge parter.»

Heldagsbarnehagens kvalitet er det springende punkt:

«Dette gjelder innredning, utstyr, gruppestørrelse og først og fremst personalets kvalifikasjoner og det psykologiske klima. Velutdannede barnehagelærere med ikke altfor store grupper barn synes å være den avgjørende faktor her. Et varmt understøttende klima som tillater barna mest mulig frihet [...] i motsetning til et miljø med mange restriksjoner og en kjølig, upersonlig holdning.»

Hjalmar Wergeland anbefaler at den foreliggende publikasjon blir et standardverk for «alle som er involvert i barnehagevirksomhet». Den bør bli «obligatorisk lesning for barnehagelærere» – hvilket den også ble (red. anm.). Likeens var det for «bevilgende myndigheter, ikke minst når det gjelder spørsmålet barnehagepedagogens utdanning og institusjonenes utstyr og beliggenhet». Imidlertid gjenstod «en rekke problemer som ikke er berørt eller tilstrekkelig belyst» – og som stadig har aktualitet:

«I Skandinavia er det blitt mer og mer alminnelig å plasere barn hos såkalte dagmødre istedenfor i daghjem og barnehage. Dessverre foreligger det ennå ingen undersøkelser til belysning av om dette er å foretrekke om man har noe valg.»